

ГДР

„WEIMARER BEITRÄGE“, Берлин/Ваймар, 1986, кн. 1

От по-особен интерес в рецензираната книжка е статията на д-р Хайнрих Олшовски „За общуването на един конструктивист с Рилке“. Авторът анализира отношенията между полския поет Юлиан Пшибош и Райнер Мария Рилке.

Тук става дума за един показателен пример за продуктивна рецепция на едно творчество, разположено в сферата на символизма, от страна на един поет авангардист с конструктивистична ориентация, която носи определени антиекспресионистични черти. Тук се разкрива освен това отношението на един последователно лев автор към един къснобуржоазен поет. Във връзка с това възникват най-малко два въпроса: как един лев конструктивист общува с лириката на Рилке, за да получи полезни импулси за собственото си творчество; и какви прозрения можем да добием от една такава рецепция, която представлява част от историята на европейското въздействие на Рилке като модерен поет в нашето столетие.

При по-близко разглеждане могат лесно да се определят исторически, поетологически и ескиз-стенциални гледни точки, отнасящи се към темата. Юлиан Пшибош (1901—1970), една ярка индивидуалност в полската поезия на XX в. и оригинален теоретик на лириката, през двадесетте години е член на т. нар. „краковски авангард“. След 1945 г. той е първият председател на Съюза на полските писатели и е един от най-ревностните градители на новия литературен живот в страната. До своята смърт той е смел поборник за историческото призвание на литературните и художническите постижения на авангарда в Полша, отбелязва авторът.

През 1926 г. Пшибош тъкмо е публикувал своята втора стихосбирка „С две ръце“, когато във Валмонт, Швейцария, умира Рилке. Дватама ги разделя нещо повече от разстоянието на цяло едно поколение. Отношението на по-младия към творчеството на по-възрастния е без съмнение въпрос на отношение към традицията. Макар Пшибош с недвусмислена яснота да се обявява за враг на традиционализма, това не означава, че традицията му е безразлична. Той застъпва възгледа, че художникът за разлика от литературния историк не разглежда културното наследство като склад на готови решения, от който той трябва само да подбере най-доброто. Напротив, авангардисткият художник, смята Пшибош, не търси в наследството великия пример, безупречното съвършенство, а сродния, често недооценен дух,

при който може да намери потвърждение на парещите въпроси в собствената си литературна обновителна дейност. В този смисъл Рилке се превръща за Пшибош в „личен проблем“, който го занимава от края на двадесетте години до смъртта му.

Интересът му към австрийския поет се разражда, когато след публикуването на първите му стихосбирки Пшибош се заема да обоснове теоретически собствената си поетическа концепция. Тя трябва да се противопостави на все още влиятелния модел на изпълнената с настроение неоромантична творба. Нейната егоцентрична бърбивост и „спонтанна“ откровеност, които всеобщо се смятат за същина на лириката, му изглеждат някакъв „ексхибиционизъм“. Тук той открива отзвук от „романтичната дезорганизация на емоционалната култура“. Неговата концепция се гради върху езикова дисциплина, индиректност и емоционална дискретност. „Чувствата в лириката са продукт на поетическия занаят“, пише Пшибош. Като най-важна категория на своята поетика той издига поетическия труд; той трябва да осигури едно съзнателно отношение към художествените средства, рационализира творческия процес и предлага рамката, в която поезията може да се представи като равноправен участник в трудово разделената социална действителност. Затова Пшибош се отнася критично към откритията и методите на символите. За да се увери в съвременността на собственото си поетическо схващане, той се нуждае от обсъдка с Бодлер, Рембо, Верлен, Аполинер, а също така Рилке, отбелязва авторът.

През лятото на 1944 г. Пшибош, който е намерил укритие в родното си село в Югоизточна Полша, измолва от приятели в Краков книгите на Рилке „Часослов“ и „Нови стихотворения“. От това време на извънредна опасност датира началото на неговия продължителен диалог с третишното върху надгробната плоча на Рилке:

Роза, о чисто противоречие, радост
ничий син да не бъдеш под толкова много
кляпачи.

В писмата си от този период Пшибош отбелязва: „Надгробният надпис на Рилке не ми излиза от ума, дори самата му цел вече го прави красив: нито дума за смъртта, само за цветето (при това Рилке е умирал дълго; колко много смърт има в поезията му, която като цяло представлява един-единствен реквием). Да се сравняват листчетата на цвета с кляпачи, които не закрилят съня на нюжко — каква епифания! Китайска изтънченост на идеята, малко изкуст-

вена, сякаш без твърда основа, с неопределен многозначен напек за „вечния“ сын на поета.“ След като Пшибош се уверява в красотата на това тристишие, той разкрива парадоксалната му същност — говори се за *розата*, а се има предвид *смъртта*. С това се свързва и собственият житейски принцип на Пшибош: да се разглежда самата болка като запас от човешка енергия, да не се оплакваме от негодите в живота, а да ги приемаме като стимул, за да постигнем красотата и надеждата. Така в лириката на Пшибош се проявява мотивът за едно материалистически схванато възкресение, за възраждане в цветето и в паметта на другите, заключава авторът.

Пшибош гледа на Рилке като на поучителен пример, а не като на образец. При него няма и следа от „смирена любов“ към света и хората. Също така в лириката на Пшибош не се долавя нищо от мистичните спекулации, които той открива в „Дуински елегии“ на австрийски поет. Привлича го образната сила на „Сонети към Орфей“, техният мощен език и предметност. Хайнрих Олшовски подчертава, че отношението на конструктивиста Пшибош към един в основата си чужд на собствената му поетика творец е пример за продуктивна рецепция, която не се изчерпва в тотално отрицание или в също така тотално преклонение, а се изразява в строга избирателност при възможно най-дълбоко вникване в същността на едно значително поетическо творчество.

Венцеслав Константинов

Ф Р Г

„MERKUR“, Щутгарт, 1985, кн. 4

В разглежданата книжка на „Меркур“ — „немско списание за европейска мисъл“ — привлича вниманието статията на Ханес Бюрингер „Патосът на диференцирането.“ Философската есеистика на Георг Зимел.

Философското дело на Георг Зимел кръжи около три основни проблема — живота, културата, обществото, — като непрекъснато се насочва към въпроса за единството и многообразието, еднаквостта и различието между хората и навсякъде търси изход от неразрешимостта му в определен дуализъм, отбелязва авторът. Така за социолога Зимел културата е „път от затвореното единство през разгърнатото многообразие до разгърнатото единство“. Зимел се интересува от ролята на индивида в социалното развитие, като и тук той е обзет от патоса на диференцирането, от стремежа да се разграничат понятията, за да се намери след това тяхната обща основа.

Най-характерният израз на модерната епоха Зимел открива в парите. Според него модерното общество представлява парично стопанство. Това довежда до особени деформации в статута на модерния индивид. Съвременното общество поради своята парична взаимозависимост събира непознати хора и отчуждава онези, които са си близки. То създава условия за уеднаквяване

на индивиди, които по своята същност са различни. Според Зимел днешното буржоазно общество е общност от чужденци.

Съвременното парично стопанство, сред което се развива социалният живот, променя отношението на индивида към ценностите. Парите променят количествените и качествените различия, те правят несравними неща да изглеждат сравними и поради това потенциално еднакви. Всички неща получават разменна стойност независимо от сферата на тяхното проявление. Така те стават взаимозаменяеми до абсурдност. С помощта на парите индивидът може да се освободи от присъщи му социални задължения и обвързаности. Но цената за това е загубата на „определеност в сърцевината на душата“, чувството за „пустота“ и безличност. Индивидът се превръща във функция на обществените взаимоотношения, а не в техен смисъл, в тяхна крайна цел.

Така според Георг Зимел буржоазното общество се разпада на взаимозаменяеми съставни части и по този начин загубва своя притегателен център. Тези съставни части си въздействуват една на друга и в своята социология Зимел изследва формите на това взаимоотношение. Удлетен в мрежата на обществото, индивидът вече не е активна сила, а понася върху себе си чужди на същността му социални дадености.

Тези идеи намират ярък израз във философската есеистика на Георг Зимел, която — според автора на статията — има притегателната сила на откровение, обогатено от остра наблюдателност и проницателна интелигентност.

Венцеслав Константинов

КУБА

„UNION“, número 2, 1985, La Habana

В Острова на свободата, както ние често наричаме братска Куба, излизат няколко литературни списания. Но Съюзът на кубинските писатели и артисти има само тримесечното литературно сп. „Унион“, което излиза вече отяколко години, и се издига на значително идейно-художествено ниво. В него се печатат не само избрани стихотворения, поеми, разкази и откъси от нови романи, но и ярко написани есеистични и литературнокритични материали, в това число и мемоари, които в много отношения дават облик и съдържанието на новата кубинска литература, родена и развиваща се под влиянието на победоносната социалистическа революция, предвождана от Фидел Кастро.

Настоящата втора книжка на сп. „Унион“ дава известно отражение на това благотворно влияние, което до голяма степен съдейства за по-бързото оформяне в марксистко-ленинско отношение на редица кубински творци, но и на такива от латиноамериканските страни, някои от които са и сътрудници на списанието. В това отношение образец за правилно схващане на културните и литературните проблеми от миналото и съвременността в този район на света представлява

изследването „Култура и национално освобождение в Централна Америка“ от Хосе Луис Балкарсел — виден гватемалски писател, есеист и публицист, който поради фашисткия диктаторски режим в неговата родина живее в Мексико, където е професор в Мексиканския национален автономен университет (УНАМ) в столицата Мексико. Той е взел активно участие в неотдавнашната проведена „Форум на кубинската литература“, състоял се в Хавана и организиран от Съюза на кубинските писатели и артисти. Вещност неговото изследване е образец на ясно поставяне на въпросите относно сегашното развитие на народната култура в страните от Централна Америка в унисон с движенията за национално и социално освобождение на народите от този район на света и в аспекта на неуморните борби срещу завоевателните империалистически набежи. Правилната насока на Балкарсел се чувства още в началото на неговото изследване, в което изобилствуват и есеистични нюанси: „В страните на Централна Америка, а също така и по Карибите се осъществяват редица насоки против доминиращата култура на деформация, продукт на наложилите се в миналото испански колониален режим, и впоследствие — на североамериканската експанзия и последващите грабителства посредством капиталистическата зависимост.“

След това разяснение авторът Балкарсел разглежда по същество редица примери на организираната борба срещу тази политическа и културна робия в съответните централноамерикански страни, като подчертава: „Съвременното състояние на културата в Централна Америка представлява една характерна разновидност, която трябва да се изследва.“ И той се изяснява с редица примери от перипетичните на тази борба, като се спира подробно и на голямото значение на демократичните и възродителни процеси през годините 1944—1954 в Гватемала, когато там управляваше демократичното правителство на президента Арбенс, когато се чувствуваша плодотвора на този възродителен процес на културата, в това число и на литературата. А по това време там работеха такива ярки творци като поетите, писателите и есеистите Мигел Анхел Астуриас, Луис Кардоса и Арагон, и др., които направили много в това отношение с творчеството и обществената си дейност. Тогава именно беше сприва до известна степен и зависимостта от североамериканската политика. Тук Балкарсел конкретично подчертава относно Гватемала: „В литературата, в изкуството и в почти всички аспекти, свързани с културата, настъпи ново раздвижване. По същото време се засили и освобождаването и възбуждането на античните и старите обичаи, забранени и забранени доскоро...“ И продължава по-нататък: „Съвременното състояние на културата в Централна Америка представлява една разновидност на характеристиките, които заслужават да бъдат изследвани.“ И като нещо ново, изтъкващо ярко, Балкарсел се спира на освободителното развитие на културата в Никарагуа и подчертава: „В Никарагуа продуктът на революционния триумф и развитието на сандинистката политика относно народната култура се превърна в победил култура..., противна на зависимостта от капита-

листическата система... Това е едно развитие, което показва своя ползотворен напредък.“ В този именно аспект авторът заявява: „В останалите страни на Централна Америка борбите за отстояване на народната култура са насочени срещу доминиращата сега култура.“ И като прави сравнение със свободна Куба подчертава, че: „Никарагуа се развива, като следва примера на това, което стана с триумфа на кубинската революция, с последвалите политически, икономически и социални процеси...“

Ето защо изследването на Хосе Луис Балкарсел е едно ярко потвърждение на революционните процеси, които се развиват във всички останали латиноамерикански страни, в основата на които стои примерът на Куба, както и на сандинистка Никарагуа. Безспорно това се отразява благоприятно и върху редица прогресивно и революционно настроени писатели, художници и други културтрегери от този район на света.

В друг аспект блисти един измежду най-интересните материали, поместени в тази втора книжка на сп. „Унион“, който откриваме в раздела „Авторът и неговото творчество“: мемоарно написаната дълга беседа, изнесена преди това пред професори и студенти от университета в град Сантяго де Куба, под заглавието „Годините на формиране“ от известния кубински писател, литературен критик и публицист Лисандро Отеро, превеждайки и у нас, чийто романи „Положението“ (за първите години на кубинската революция, получил голямата международна награда на „Каса де лас Америкас“ в Хавана), „Същият град“, „Болката на Урбино“ и др. са творби на един талантлив писател, изгрял на фона на победилата революция. Тази публикация има колкото мемоарен, толкова и аналитичен, есеистичен характер. Лисандро Отеро се връща с голяма откровеност към първите си литературни опити и успехи, към лъкатушенията си в идеен и обществен аспект, за да стигне до здравите марксистко-ленински принципи, които единствено можаха да го изтръгнат от чужди и реакционни влияния. Той преплитва своите мемоарни страници и с борбата, която е трябвало да се води в онези години на терор и убийства на народни синове и дъщери, сред студентите и обществото срещу влиянието на католицизма в литературата и как той с големи усилия можа да се предпази от това. Неслучайно Лисандро Отеро след редица скитания из страната и другде подчертава черното време, в което тогава се е намирала неговата родина: „Трябва да кажа, че в тогавашна Куба доминираха скептицизмът, нещата, безобразията, вулгарността.“ А по-нататък той казва за своя житейски и творчески опит: „Бих могъл да посоча и други случаи, които ме доближаваха до революционното ни движение, за моята растяща привързаност към него и участието ми в акциите...“

И така своята хубаво написана и откривена публикация, изпълнена с есеистични преливания на мисълта, Лисандро Отеро завършва съвсем определено: „На 1 януари 1959 г. блеснаха всички възможности на нашия остров. Сред тъмнината блесна радостта и очакването, навлязох в революционния процес на моята ро-

дина, която, възглавена от Фидел, отвори пътя, по който тръгнах уверено."

Разбира се, в тази втора книжка на сп. „Унион“ са публикувани и други ценни материали. Тук е рубриката „Шест кубински поети“, в която са представени нови стихотворения от Давид Чериспан, Луис Рохелио Ногерас, Хосе Мартинес Матос (който е и добър българист, превел на испански език редица наши поети в Куба), Марио Мартинес Собрино, Освалд Наваро и Адолфо Фуентес — всичките издънка на новия живот в Острова на свободата.

Адолфо Фуентес е представен със стихотворението „Път за Пловдив“ — една хубава лирична импресия от годината, когато поетът е гостувал в нашата страна.

Представени са и трима талантлив новелисти — Гилермо Прието („Ампаро и Урбао“), Хосе Лоренсо Фуентес („Небето на генерала“) и Ноел Наваро („Маските“), които въвеждат читателите със сюжетите си непосредствено в сегашното колоритно и богато всекидневие на свободния кубински живот, залог за растежа и на новата социалистическа литература.

Жак Бутев